Oikeustapauskokoelma

JULKISASIAMIEHEN RATKAISUEHDOTUS
MANUEL CAMPOS SÁNCHEZ-BORDONA
10 päivänä heinäkuuta 2019[1]

**Asia C-467/18**

**Rayonna prokuratura Lom**
**vastaan**
**EP,**
**muuna osapuolena**
**HO**

(Ennakkoratkaisupyyntö – Rayonen sad Lukovit (Lukovitin piirituomioistuin, Bulgaria))

Ennakkoratkaisupyyntö – Direktiivit 2012/13/EU, 2013/48/EU ja (EU) 2016/343 – Soveltamisala – Poliisin toiminta – Syyttäjäviranomaisen toimittama esitutkinta – Lääketieteellisten pakkotoimenpiteiden määräämistä koskeva erityinen rikosoikeudellinen menettely – Määrääminen pakkohoitoon psykiatriseen laitokseen muun kuin rikoslain nojalla – Epäillyn tai syytetyn tiedonsaantia ja avustajan käyttöä koskevien oikeuksien tehokas tuomioistuinvalvonta – Syyttömyysolettama – Haavoittuvassa asemassa olevat henkilöt

1. Ennakkoratkaisupyyntö koskee direktiivien 2012/13/EU,[2] 2013/48/EU[3] ja (EU) 2016/343[4] soveltamista rikosoikeudellisessa menettelyssä, jossa vastaajana on henkilö, jolla vakavasta rikoksesta epäiltynä pidätettäessä todettiin mielenterveyden häiriön oireita, joiden vuoksi hänet määrättiin pakkohoitoon psykiatriseen laitokseen.

2. Näillä direktiiveillä vahvistetaan ”epäiltyjen ja syytettyjen prosessuaalisten oikeuksien suojaa [rikosoikeudellisissa menettelyissä] koskevia yhteisiä vähimmäissääntöjä” tarkoituksena ”lujittaa jäsenvaltioiden luottamusta toistensa rikosoikeudellisiin järjestelmiin ja siten helpottaa rikosasioissa annettujen päätösten vastavuoroista tunnustamista”.[5]

1 Alkuperäinen kieli: espanja.

2 Tiedonsaantioikeudesta rikosoikeudellisissa menettelyissä 22.5.2012 annettu Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EUVL 2012, L 142, s. 1).

3 Oikeudesta käyttää avustajaa rikosoikeudellisissa menettelyissä ja eurooppalaista pidätysmääräystä koskevissa menettelyissä sekä oikeudesta saada tieto vapaudenmenetyksestä ilmoitetuksi kolmannelle osapuolelle ja pitää vapaudenmenetyksen aikana yhteyttä kolmansiin henkilöihin ja konsuliviranomaisiin 22.10.2013 annettu Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EUVL 2013, L 294, s. 1).

4 Eräiden syyttömyysolettamaan liittyvien näkökohtien ja läsnäoloa oikeudenkäynnissä koskevan oikeuden lujittamisesta rikosoikeudellisissa menettelyissä 9.3.2016 annettu Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EUVL 2016, L 65, s. 1).

5 Direktiivin 2016/343 johdanto-osan kymmenes perustelukappale.

3. Tämä tavoite huomioon ottaen voitaisiin pohtia, onko näitä kolmea direktiiviä todella tarkoitus soveltaa sellaisiin rikosoikeudellisiin menettelyihin, joissa annettavien ratkaisujen vastavuoroinen tunnustaminen jäsenvaltioiden välillä ei ole todennäköistä eikä järkevää. Unionin tuomioistuin ei toistaiseksi ole hyväksynyt tätä vastaperustelua.[6] Tätä oikeuskäytäntölinjaa voi kenties tulevaisuudessa olla aiheellista suhteuttaa, kun otetaan huomioon kyseisellä oikeudenalalla esitettävien ennakkoratkaisupyyntöjen kehitys.

## I Asiaa koskevat oikeussäännöt

### *A Unionin oikeus*

#### *1. Direktiivi 2012/13*

4. Direktiivin 2012/13 1 artiklassa (”Kohde”) säädetään seuraavaa:

”Tässä direktiivissä vahvistetaan säännöt, jotka koskevat epäiltyjen ja syytettyjen oikeutta saada tietoja heidän oikeuksistaan rikosoikeudellisissa menettelyissä ja heitä koskevasta syytteestä. – –”

5. Sen 2 artiklassa (”Soveltamisala”) säädetään seuraavaa:

”1. Tätä direktiiviä sovelletaan henkilöön siitä lähtien, kun jäsenvaltion toimivaltaiset viranomaiset ovat antaneet hänelle tiedon siitä, että häntä epäillään tai syytetään rikoksesta, siihen saakka, kun menettely on saatettu päätökseen, mikä tarkoittaa sen kysymyksen lopullista ratkaisemista, onko epäilty tai syytetty syyllistynyt rikokseen, tarvittaessa tuomitseminen ja mahdollisen muutoksenhaun ratkaiseminen mukaan lukien.

_ –”

6. Direktiivin 3 artiklassa (”Oikeus saada tietoja oikeuksista”) täsmennetään seuraavaa:

”1. Jäsenvaltioiden on varmistettava, että epäillyille ja syytetyille annetaan viipymättä tietoja vähintään seuraavista prosessuaalisista oikeuksista, sellaisina kuin näitä oikeuksia sovelletaan niiden kansallisen oikeuden mukaan niiden tehokkaan käytön mahdollistamiseksi:

a) oikeus avustajaan;

– –

c) oikeus saada syytettä koskevat tiedot 6 artiklan mukaisesti;

– –

2. Jäsenvaltioiden on varmistettava, että 1 kohdan nojalla säädetyt tiedot annetaan joko suullisesti tai kirjallisesti sekä selkeällä ja helposti ymmärrettävällä kielellä ottaen huomioon haavoittuvassa asemassa olevien epäiltyjen tai haavoittuvassa asemassa olevien syytettyjen erityistarpeet.”

6 Julkisasiamies Bobek katsoi 5.2.2019 esittämässään ratkaisuehdotuksessa Moro (C-646/17, EU:C:2019:95), että ”direktiivin 2012/13 soveltaminen ei edellytä, että kansallisessa tuomioistuimessa käsiteltävään yksittäiseen asiaan liittyy rajatylittävä ulottuvuus” (44 kohta). Hän perusteli näkemystään mm. sillä, että tätä samaa direktiiviä tulkittiin 5.6.2018 annetussa tuomiossa Kolev ym. (C-612/15, EU:C:2018:392), johon ei vaikuttanut ”liittyvän mitään rajatylittäväksi tunnistettavaa osatekijää”. Unionin tuomioistuin tuki tätä näkemystä 13.6.2019 antamassaan tuomiossa Moro (C-646/17, EU:C:2019:489).

7. Sen 4 artiklassa (”Oikeuksia koskeva ilmoitus pidätyksen yhteydessä”) säädetään seuraavaa:

”1. Jäsenvaltioiden on varmistettava, että epäilty tai syytetty, joka on pidätetty tai menettänyt vapautensa, saa viipymättä kirjallisena oikeuksia koskevan ilmoituksen. Hänelle on annettava mahdollisuus lukea oikeuksia koskeva ilmoitus ja hänen on sallittava pitää se hallussaan koko sen ajan, kun vapauden riisto jatkuu.

– –”

8. Direktiivin 6 artiklassa (”Oikeus saada tietoja syytteestä”) säädetään seuraavaa:

”1. Jäsenvaltioiden on varmistettava, että epäillylle tai syytetylle annetaan tiedot rikoksesta, josta häntä epäillään tai syytetään. Nämä tiedot on annettava viipymättä ja niin yksityiskohtaisina kuin on tarpeen menettelyn oikeudenmukaisuuden ja henkilön puolustautumisoikeuden tehokkaan käytön takaamiseksi.

2. Jäsenvaltioiden on varmistettava, että epäillylle tai syytetylle, joka on pidätetty tai menettänyt vapautensa, ilmoitetaan pidätyksen tai vapaudenmenetyksen syyt, mukaan luettuna rikos, josta häntä epäillään tai syytetään.

3. Jäsenvaltioiden on varmistettava, että viimeistään sen jälkeen, kun syytteen tosiseikat on saatettu tuomioistuimen arvioitaviksi, syytteestä annetaan yksityiskohtaiset tiedot, mukaan luettuna rikoksen luonne ja oikeudellinen luokittelu sekä syytetyn osallisuuden luonne.

4. Jäsenvaltioiden on varmistettava, että epäillylle tai syytetylle ilmoitetaan viipymättä tämän artiklan mukaisesti annettujen tietojen muutoksista, kun tämä on tarpeen menettelyn oikeudenmukaisuuden turvaamiseksi.”

*2. Direktiivi 2013/48*

9. Direktiivin 2013/48 1 artiklassa (”Kohde”) säädetään seuraavaa:

”Tässä direktiivissä säädetään vähimmäissäännöistä, jotka koskevat rikosoikeudellisissa menettelyissä epäillyn tai syytetyn – – oikeuksia käyttää avustajaa, saada tieto vapaudenmenetyksestä ilmoitetuksi kolmannelle henkilölle sekä pitää vapaudenmenetyksen aikana yhteyttä kolmansiin henkilöihin ja konsuliviranomaisiin.”

10. Direktiivin 2 artiklassa (”Soveltamisala”) säädetään seuraavaa:

”1. Tätä direktiiviä sovelletaan rikosoikeudellisissa menettelyissä epäiltyyn tai syytettyyn siitä lähtien, kun jäsenvaltion toimivaltaiset viranomaiset ovat antaneet hänelle joko virallisella ilmoituksella tai muulla tavoin tiedon siitä, että häntä epäillään tai syytetään rikoksesta, ja riippumatta siitä, onko hän menettänyt vapautensa. Sitä sovelletaan siihen saakka kunnes kyseinen menettely on saatettu päätökseen, mikä tarkoittaa sen kysymyksen lopullista ratkaisemista, onko epäilty tai syytetty tehnyt rikoksen, sekä tarvittaessa tuomion antamista ja muutoksenhaun ratkaisemista.

– –

3. Tätä direktiiviä sovelletaan myös, samoilla 1 kohdassa säädetyillä edellytyksillä, sellaisiin muihin henkilöihin kuin epäiltyihin tai syytettyihin, joista poliisin tai muun lainvalvontaviranomaisen suorittamien kuulustelujen aikana tulee epäiltyjä tai syytettyjä.

– –”

11. Direktiivin 3 artiklassa (”Oikeus käyttää avustajaa rikosoikeudellisissa menettelyissä”) säädetään seuraavaa:

”1. Jäsenvaltioiden on huolehdittava siitä, että epäillyllä ja syytetyllä on oikeus käyttää avustajaa sellaisena ajankohtana ja sellaisella tavalla, että hän voi käytännössä ja tehokkaasti käyttää puolustautumisoikeuksiaan.

2. Epäillyllä tai syytetyllä on oikeus käyttää avustajaa ilman aiheetonta viivästystä. Epäillyllä tai syytetyllä on joka tapauksessa oikeus käyttää avustajaa mistä hyvänsä seuraavasta ajankohdasta alkaen, sen mukaan mikä niistä on aikaisin:

a) ennen kuin poliisi tai muu lainvalvonta- tai oikeusviranomainen kuulustelee häntä;

b) tutkinta- tai muiden toimivaltaisten viranomaisten suorittaessa tutkintatoimia tai muita todisteiden keräämistoimia 3 kohdan c alakohdan mukaisesti;

c) ilman aiheetonta viivästystä vapaudenmenetyksen jälkeen;

d) hyvissä ajoin ennen rikosasioissa toimivaltaiseen tuomioistuimeen kutsutun epäillyn tai syytetyn kuulemista kyseisessä tuomioistuimessa.

_ _”

12. Sen 12 artiklassa (”Oikeussuojakeinot”) säädetään seuraavaa:

”1. Jäsenvaltioiden on huolehdittava siitä, että rikosoikeudellisissa menettelyissä epäillyllä tai syytetyllä sekä eurooppalaista pidätysmääräystä koskevissa menettelyissä etsityllä on käytössään kansallisen lainsäädännön mukaiset tehokkaat oikeussuojakeinot, jos tämän direktiivin mukaisia oikeuksia loukataan.

_ _”

13. Direktiivin 13 artiklassa (”Haavoittuvassa asemassa olevat henkilöt”) säädetään seuraavaa:

”Jäsenvaltioiden on huolehdittava siitä, että haavoittuvassa asemassa olevien epäiltyjen ja syytettyjen erityistarpeet otetaan huomioon tätä direktiiviä sovellettaessa.”

*3. Direktiivi 2016/343*

14. Direktiivin 2016/343 1 artiklassa (”Kohde”) säädetään seuraavaa:

”Tässä direktiivissä säädetään yhteisistä vähimmäissäännöistä, jotka koskevat

a) tiettyjä syyttömyysolettamaan liittyviä näkökohtia rikosoikeudellisissa menettelyissä;

b) oikeutta olla läsnä oikeudenkäynnissä rikosoikeudellisissa menettelyissä.”

15. Sen 2 artiklassa (”Soveltamisala”) säädetään seuraavaa:

”Tätä direktiiviä sovelletaan luonnollisiin henkilöihin, jotka ovat epäiltynä tai syytettynä rikosoikeudellisissa menettelyissä. Sitä sovelletaan rikosoikeudellisen menettelyn kaikissa vaiheissa siitä hetkestä, kun henkilöä epäillään tai syytetään rikoksesta tai väitetystä rikoksesta, kunnes on lopullisesti ratkaistu kysymys siitä, onko epäilty tai syytetty tehnyt rikoksen, ja tästä päätöksestä on tullut lopullinen.”

16. Direktiivin 3 artiklassa (”Syyttömyysolettama”) säädetään seuraavaa:

”Jäsenvaltioiden on varmistettava, että epäiltyä tai syytettyä kohdellaan syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen.”

17. Sen 6 artiklassa (”Todistustaakka”) säädetään seuraavaa:

”1. Jäsenvaltioiden on varmistettava, että todistustaakka epäillyn tai syytetyn syyllisyydestä on syyttäjällä. Tämä ei vaikuta tuomarin tai toimivaltaisen tuomioistuimen velvoitteeseen etsiä sekä syyllisyyden puolesta että sitä vastaan puhuvaa näyttöä eikä puolustuksen oikeuteen esittää näyttöä asiassa sovellettavan kansallisen lainsäädännön mukaisesti.

_ _”

18. Direktiivin 10 artiklassa (”Oikeussuojakeinot”) säädetään seuraavaa:

”1. Jäsenvaltioiden on varmistettava, että epäillyllä tai syytetyllä on käytössään tehokkaat oikeussuojakeinot, jos hänen tämän direktiivin mukaisia oikeuksiaan loukataan.

2. Jäsenvaltioiden on varmistettava, että arvioitaessa epäillyn tai syytetyn lausuntoja tai todisteita, joiden hankkimisessa on loukattu hänen oikeuttaan vaieta tai hänen oikeuttaan olla todistamatta itseään vastaan, oikeutta puolustukseen ja menettelyn oikeudenmukaisuutta kunnioitetaan, sanotun kuitenkaan rajoittamatta todisteiden hyväksyttävyyttä koskevia kansallisia sääntöjä ja järjestelmiä.”

## *B Bulgarian oikeus*

### *1. Rikoslaki (Nakazatelen kodeks)*

19. Rikoslain 33 §:n mukaan rikosoikeudellisen vastuuseen ei voida asettaa henkilöä, joka on toiminut häiriintyneessä mielentilassa eikä sen vuoksi ole kyennyt ymmärtämään tekojensa luonnetta tai merkitystä tai säätelemään käyttäytymistään.[7]

20. Rikoslain 89 §:n mukaan henkilö, joka on tehnyt yleisen turvallisuuden vaarantavan teon rikosoikeudellisesti syyntakeettomassa tilassa, voidaan määrätä pakkohoitoon psykiatriseen erikoissairaalaan.

### *2. Rikosprosessilaki (Nakazatelno protsesualen kodeks)*

21. Rikosprosessilain 24 §:n 1 momentissa säädetään, että rikosoikeudellista menettelyä ei jatketa tai että jo aloitettu menettely päätetään, jos tehtyjä tekoja ei pidetä rikoksina.

7 https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/39/Bulgaria/show.

22. Rikosprosessilain 46 §:ssä määritetään syyttäjäviranomaisen tehtävät rikosoikeudellisessa menettelyssä. Sen mukaan niihin kuuluvat syytteen nostaminen ja esitutkinnan johtaminen.

23. Rikosprosessilain 70 §:ssä säädetään menettelystä mielenterveyden häiriöstä kärsivän epäillyn henkilön määräämiseksi ennalta ehkäisevään pakkohoitoon psykiatrisessa laitoksessa tutkimista varten. Pakkohoitoon määräämisestä päättää oikeusviranomainen syyttäjäviranomaisen vaatimuksesta sen jälkeen, kun asia on tutkittu käsittelyssä, johon asianomaisen henkilön asiamiehen on osallistuttava.

24. Rikosprosessilain 94 §:n 1 momentin 2 kohdassa ja 3 momentissa säädetään, että jos epäilty kärsii mielenterveyden häiriöistä, hänellä on oltava rikosoikeudellisessa menettelyssä asiamies, ja toimivaltainen elin nimeää asianajajan asiamieheksi.

25. Rikosprosessilain 242 §:n 2 momentissa, joka koskee syyttäjäviranomaisen esitutkinnan päätteeksi toteuttamia toimia, velvoitetaan syyttäjäviranomainen valvomaan, onko tutkinnan aikana noudatettu syytetyn menettelyllisiä oikeuksia. Jos näin ei ole, syyttäjäviranomaisen on vaadittava menettelyvirheiden korjaamista tai itse korjattava ne.

26. Rikosprosessilain 243 §:n 1 momentin 1 kohdassa säädetään, että syyttäjäviranomainen päättää asian käsittelyn 24 §:n 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa (eli jos tekoa ei pidetä rikoksena).

27. Oikeudenkäynnin valmistelua koskevan rikosprosessilain 247 §:n mukaan oikeudenkäynti alkaa, kun syyttäjäviranomainen toimittaa syytekirjelmän.

28. Rikosprosessilain 248 §:n mukaan esittelevän tuomarin on muun muassa tarkistettava, onko esitutkintavaiheessa noudatettu syytetyn menettelyllisiä oikeuksia (2 momentin 3 kohta). Jos niitä on loukattu, esittelevä tuomari toteaa menettelyssä tehdyt virheet ja palauttaa asian syyttäjälle, jotta tämä voi korjata ne 242 §:n 2 momentin mukaisesti.

29. Rikosprosessilain 427 § on rikoslain 89 §:ssä tarkoitettujen lääketieteellisten pakkotoimenpiteiden määräämistä koskevan rikosprosessikoodeksin luvun ensimmäinen pykälä. Sen mukaan toimenpiteistä määrää piirituomioistuin syyttäjäviranomaisen ehdotuksesta, ja niihin voi hakea muutosta ylemmältä tuomioistuimelta.

30. Rikosprosessilain 428–431 §:ssä säädetään näiden toimenpiteiden määräämistä koskevasta menettelystä, johon sisältyy suullinen käsittely, johon syyttäjäviranomainen ja asianomaisen henkilön asiamies osallistuvat.

*3. Terveyslaki (Zakon za zdraveto)*

31. Terveyslain 155 §:n mukaan henkilöt, joilla on (146 §:ssä tarkoitettua) erikoistunutta hoitoa vaativia mielenterveyden häiriöitä, määrätään lääketieteelliseen pakkohoitoon, jos he sairautensa vuoksi saattavat tehdä rikoksen ja ovat vaaraksi läheisilleen, ympäristölleen tai yleiselle turvallisuudelle tai vaarantavat vakavasti terveytensä.

32. Terveyslain 156 §:ssä ja sitä seuraavissa pykälissä säädetään pakkohoitoon määräämistä koskevasta menettelystä, jossa päätöksen tekee se piirituomioistuin, jonka tuomiopiiriin kyseisen henkilön asuinpaikka kuuluu. Tämä menettely edellyttää syyttäjäviranomaisen vaatimusta, psykiatrisen asiantuntijalausunnon antamista ja suullista käsittelyä, johon asianomainen henkilö (terveydentilansa salliessa), hänen asiamiehensä ja psykiatri osallistuvat.

33. Terveyslain 165 §:n 1 momentissa säädetään rikosprosessilain täydentävästä soveltamisesta.

## II Tosiseikat ja ennakkoratkaisukysymys

34. Medkovetsin kylän (Lom, Bulgaria) yleiseltä tieltä löydettiin 26.8.2015 aamulla ruumis, jossa oli jälkiä väkivallasta.

35. Poliisit menivät klo 6 aikaan uhrin asuntoon ja tapasivat sieltä hänen poikansa EP:n, jonka jaloissa näkyi veritahroja. EP:n alustavassa puhuttelussa antamista vastauksista, joissa hän tunnusti tehneensä kyseisen rikoksen,[8] pääteltiin hänen olevan psyykkisesti häiriintynyt, minkä vuoksi hänet pidätettiin ja vietiin hoitoon Lomin sairaalan psykiatriselle osastolle.

36. Rikoksen tekopaikka tutkittiin ja todistajia kuulusteltiin ensimmäisen kerran 26.8.2015. Todistajat kertoivat, että EP:llä oli psyykkinen sairaus ja että hän oli ollut useita kertoja psykiatrisessa sairaalahoidossa. Psykiatrisessa asiantuntijalausunnossa todettiin, että EP sairasti paranoidista skitsofreniaa ja että hän oli ollut 25. ja 26.8.2015 pitkäkestoisessa tajunnan häiriötilassa eikä siten ollut kyennyt ymmärtämään tekojensa merkitystä ja seurauksia.

37. Rayonen sad Lom (Lomin piirituomioistuin, Bulgaria) määräsi 12.9.2015 antamallaan päätöksellä EP:n pakkohoitoon psykiatriseen laitokseen terveyslaissa säädetyn menettelyn mukaisesti. Tilanne on jatkunut tällaisena ainakin ennakkoratkaisupyynnön esittämispäivään saakka.

38. Okrazhna prokuratora Montana (Montanan syyttäjäviranomainen, Bulgaria) keskeytti EP:tä vastaan vireille pannun rikosoikeudellisen menettelyn 7.7.2016 annetulla päätöksellä sillä perusteella, että ”epäilty on määrätty pakkohoitoon, eikä hän siis edelleenkään ole oikeustoimikelpoisessa tilassa”.

39. Apelativna prokuratura Sofia (Sofian toisen asteen syyttäjäviranomainen, Bulgaria) määräsi ylempänä syyttäjäviranomaisena Montanan syyttäjäviranomaisen jatkamaan rikosoikeudellista menettelyä, koska se piti sen keskeyttämistä perusteettomana, ja menettelyä jatkettiin 29.12.2017.

40. Montanan syyttäjäviranomainen päätti rikosoikeudellisen menettelyn 1.3.2018, koska ”kyse oli EP:n syyntakeettomana tekemästä tahallisesta teosta”, mistä syystä oli määrättävä lääketieteellisistä pakkotoimenpiteistä.

41. Syyttäjäviranomaisen päätös annettiin tiedoksi ainoastaan uhrin tyttärelle, ja se tuli lainvoimaiseksi 10.3.2018.

42. Varhoven kasatsionen sad (ylin tuomioistuin, Bulgaria), joka käsitteli Lomin ja Lukovitin piirituomioistuinten välillä ilmenneen toimivaltaristiriidan, totesi Lukovitin piirituomioistuimen toimivaltaiseksi antamaan ratkaisun rikosoikeudellisessa menettelyssä, joka koski EP:n määräämistä pysyvästi pakkohoitoon.

43. Tässä tilanteessa Rayonen sad Lukovit päätti esittää unionin tuomioistuimelle seuraavat ennakkoratkaisukysymykset:

”1) Kuuluuko nyt vireillä oleva menettely, joka koskee lääketieteellisten pakkokeinojen määräämistä, jotka ovat yksi valtion pakkovallan muodoista sellaisia henkilöitä kohtaan, joiden syyttäjäviranomainen katsoo tehneen yleiselle turvallisuudelle vaarallisen teon, tiedonsaantioikeudesta rikosoikeudellisissa menettelyissä annetun direktiivin 2012/13 ja oikeudesta käyttää avustajaa rikosoikeudellisissa menettelyissä annetun direktiivin 2013/48 soveltamisalaan?

8 Poliisien kertoman mukaan EP oli sanonut heille tappaneensa äitinsä, koska tämä oli pettänyt hänet ja ilmiantanut hänet serbialaiselle mafialle. Kun EP:ltä kysyttiin, miksi hän oli siirtänyt ruumiin kadulle, hän vastasi, ettei hän halunnut sen haisevan pihallaan.

2) Annetaanko Bulgarian menettelysäännöissä lääketieteellisten pakkokeinojen määräämistä koskevasta erityismenettelystä eli rikosprosessilain (Nakazatelno protsesualen kodeks) 427 §:ssä ja sitä seuraavissa pykälissä, joiden mukaan tuomioistuimella ei ole toimivaltaa palauttaa asiaa syyttäjäviranomaisen käsiteltäväksi ja määrätä, että tämä korjaa tuomioistuinkäsittelyä edeltäneessä menettelyssä tehdyt merkittävät menettelyvirheet, vaan joiden mukaan tuomioistuin voi vain joko hyväksyä vaatimuksen lääketieteellisten pakkokeinojen määräämiseksi tai hylätä sen, direktiivin 2013/48 12 artiklassa ja direktiivin 2012/13 8 artiklassa, luettuna yhdessä Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47 artiklan kanssa, tarkoitettu tehokas oikeussuojakeino, jolla turvataan asianomaiselle henkilölle oikeus riitauttaa tuomioistuimessa tuomioistuinkäsittelyä edeltäneessä menettelyssä häneen mahdollisesti kohdistuneet oikeudenloukkaukset?

3) Sovelletaanko direktiiviä 2012/13 ja direktiiviä 2013/48 rikosoikeudellisiin (tuomioistuinkäsittelyä edeltäviin) menettelyihin, kun kansallisessa lainsäädännössä eli rikosprosessilaissa ei ole ’epäillyn’ käsitettä ja kun syyttäjäviranomainen ei pidä henkilöä tuomioistuinkäsittelyä edeltävässä menettelyssä muodollisesti syytettynä, koska se katsoo, että kyseinen henkilö teki rikostutkinnan kohteena olevan tapon syyntakeettomana, ja kun se näin ollen päättää rikosoikeudellisen menettelyn antamatta tästä tietoa kyseiselle henkilölle ja vaatii tuomioistuimelta määräystä lääketieteellisten pakkokeinojen kohdistamiseksi kyseiseen henkilöön?

4) Pidetäänkö henkilöä, jonka pakkohoitoon määräämistä on haettu, direktiivin 2012/13 2 artiklan 1 kohdassa ja direktiivin 2013/48 2 artiklan 3 kohdassa tarkoitettuna ’epäiltynä’, kun rikoksen tekopaikan ensimmäisen tutkinnan ja ensimmäisten rikostutkintatoimenpiteiden yhteydessä uhrin ja hänen poikansa asunnossa poliisivirkamies kysyi todettuaan, että pojan vartalolla oli veritahroja, pojalta, miksi tämä oli tappanut äitinsä ja siirtänyt hänen ruumiinsa kadulle, ja pani hänet käsirautoihin saatuaan vastaukset näihin kysymyksiin? Jos tähän kysymykseen vastataan myöntävästi: onko tälle henkilölle jo tällöin annettava tietoja direktiivin 2012/13 3 artiklan 1 kohdassa, luettuna yhdessä artiklan 2 kohdan kanssa, tarkoitetulla tavalla, ja miten tämän henkilön saman artiklan 2 kohdassa tarkoitetut erityistarpeet on otettava huomioon annettaessa tietoja tällaisessa tapauksessa, kun poliisivirkamies tiesi, että kyseinen henkilö on psyykkisesti sairas?

5) Ovatko nyt käsiteltävän kaltaiset kansalliset oikeussäännöt, joissa tosiasiallisesti sallitaan vapaudenriisto määräämällä henkilö pakkohoitoon psykiatriseen sairaalaan terveyslain (Zakon za zdraveto) mukaisessa menettelyssä (ennalta ehkäisevä pakkokeino, joka määrätään, kun osoitetaan, että kyseinen henkilö on psyykkisesti sairas ja että on olemassa vaara, että hän tekee rikoksen, mutta jota ei määrätä jo tehdyn teon perusteella), sopusoinnussa eräiden syyttömyysolettamaan liittyvien näkökohtien lujittamisesta annetun direktiivin 2016/343 3 artiklan kanssa, kun tosiasiallinen peruste tämän menettelyn vireille panemiselle on teko, jonka perusteella aloitettiin rikosoikeudellinen menettely hoitoon määrättyä henkilöä vastaan, ja kierretäänkö tällä tavalla oikeutta sellaiseen oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin pidättämisen yhteydessä, joka vastaa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 4 kappaleen mukaisia vaatimuksia, jolloin tuomioistuimella on oltava toimivalta tutkia menettelysääntöjen noudattaminen, pidätyksen perusteena oleva epäily ja toimenpiteellä tavoitellun päämäärään lainmukaisuus, mikä tuomioistuimen on tutkittava, kun henkilö on pidätetty rikosprosessilaissa säädetyn menettelyn mukaisesti?

6) Kattaako direktiivin 2016/343 3 artiklassa tarkoitettu syyttömyysolettaman käsite myös sen olettaman, että henkilöt, joita ei voida asettaa rikosoikeudelliseen vastuuseen, eivät ole tehneet yleiselle turvallisuudelle vaarallista tekoa, josta syyttäjäviranomainen heitä syyttää, ellei toisin ole menettelysäännösten mukaisesti (rikosoikeudenkäynnissä, jossa kunnioitetaan oikeutta puolustukseen) näytetty toteen?

7) Taataanko kansallisilla oikeussäännöillä, joissa säädetään asiaa käsittelevän tuomioistuimen erilaisesta toimivallasta tutkia viran puolesta tuomioistuinkäsittelyä edeltävän menettelyn lainmukaisuus riippuen siitä

   a) tutkiiko tuomioistuin syyttäjäviranomaisen syytekirjelmää, jossa väitetään, että tietty, psyykkisesti terve henkilö on syyllistynyt tappoon (rikosprosessilain 249 §:n 1 momentti, luettuna yhdessä sen 4 momentin kanssa), vai

   b) tutkiiko tuomioistuin syyttäjäviranomaisen vaatimusta, jossa väitetään, että asianomainen henkilö on tappanut ihmisen, mutta teko ei ole rikos, koska sen tekijä on psyykkisesti sairas, ja jossa vaaditaan, että tuomioistuin määrää valtion pakkovallan käytöstä hoitotarkoituksessa

tehokkaat oikeussuojakeinot haavoittuvassa asemassa oleville henkilöille, kuten direktiivin 2013/48 13 artiklassa, luettuna yhdessä sen 12 artiklan kanssa, ja direktiivin 2012/13 8 artiklan 2 kohdassa, luettuna yhdessä sen 3 artiklan 2 kohdan kanssa, edellytetään, ja onko tuomioistuimen erilainen toimivalta, joka riippuu menettelytyypistä, joka taas määräytyy sillä perusteella, onko tekijäksi kuvailtu henkilö psyykkisesti terve, jotta hänet voidaan asettaa rikosoikeudelliseen vastuuseen, yhteensopiva perusoikeuskirjan 21 artiklan 1 kohdassa määrätyn syrjintäkiellon kanssa?”

## III Asian käsittely unionin tuomioistuimessa

44. Ennakkoratkaisupyyntö saapui unionin tuomioistuimeen 17.7.2018, ja sen liitteenä oli pyyntö siitä, että asia käsiteltäisiin kiireellisessä menettelyssä, mihin ei myönnytty.

45. Kirjallisia huomautuksia ovat esittäneet EP, Tšekin ja Alankomaiden hallitukset sekä Euroopan komissio. Suullista käsittelyä ei pidetty tarpeellisena.

## IV Oikeudellinen arviointi

### *A Alustavat huomautukset*

46. Ennakkoratkaisukysymyksiä ratkaistessaan unionin tuomioistuimen tehtävä on antaa kansalliselle tuomioistuimelle unionin oikeudesta tulkinta, joka on kansalliselle tuomioistuimelle hyödyllinen, kun se ratkaisee vireillä olevan asian. Sen asiana ei kuitenkaan ole arvioida tosiseikkoja eikä toimivaltaisten kansallisten viranomaisten menettelyä ennakkoratkaisupyynnön esittämistä edeltäneiden rikosoikeudellisten tai muiden menettelyjen aikana.

47. Unionin oikeuden tulkintatehtävää suorittaessaan unionin tuomioistuimen ei myöskään kuulu ratkaista, onko jossakin tietyssä yksittäistapauksessa noudatettu rikosoikeudellisiin menettelyihin sovellettavien direktiivien säännöksiä [9] ja onko asiaa koskevien oikeuksien loukkauksia käytännössä tapahtunut. [10]

9 Tuomio 5.6.2018, Kolev ym. (C-612/15, EU:C:2018:392), 81 kohta.

10 Kuten kansallinen tuomioistuin ennakkoratkaisupyynnössään (17 ja 18 kohta) mainitsee, se toi jo Varhoven kasatsionen sadissa esiin sen, että EP:lle ei ollut ilmoitettu hänen oikeuksistaan ja häntä koskevasta syytteestä eikä myöskään oikeudesta käyttää asiamiestä tai oikeudesta valittaa syyttäjäviranomaisen päätöksestä. Se lisää, että Varhoven kasatsionen sad ”totesi tätä näkemystä kuitenkaan perustelematta, että esittelevän tuomarin esittämät toteamukset [EP:n] puolustautumisoikeuksien rajoittamisesta olivat perusteettomia”.

48. Direktiivit, joita ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin pyytää tulkitsemaan, sisältävät oikeussääntöjä toimista, joita toimivaltaisten viranomaisten on toteutettava turvatakseen rikosoikeudellisissa menettelyissä epäiltyjen tai syytettyjen oikeudet seuraavilta kolmelta kannalta: i) epäillyillä tai syytetyillä on oltava oikeus saada tietoja heidän oikeuksistaan rikosoikeudellisissa menettelyissä ja heitä koskevasta syytteestä (direktiivi 2012/13); ii) heidän on voitava käyttää asiamiestä, saada tieto vapaudenmenetyksestä ilmoitetuksi kolmannelle henkilölle sekä pitää yhteyttä tähän henkilöön (direktiivi 2013/48); ja iii) heitä koskee syyttömyysolettama (direktiivi 2016/343).

49. Koska nämä kolme direktiiviä koskevat ainoastaan rikosoikeudellisia menettelyjä, niitä ei sovelleta psykiatriseen pakkohoitoon, joka määrätään puhtaasti lääketieteellisistä syistä kansanterveyden sääntelyä koskevien lakien mukaisesti. Kyseisissä direktiiveissä tarkoitetun pakkohoitoon määräämisen on tietenkin tapahduttava tuomioistuinten valvonnassa, koska sillä rajoitetaan henkilöiden vapautta, mutta tämä ei kuitenkaan tarkoita, että sitä koskevat menettelyt olisivat luonteeltaan rikosoikeudellisia.

50. Ennakkoratkaisupyyntöön sisältyvien tietojen mukaan käsiteltävässä asiassa toteutettiin rinnakkain kaksi erilaista toimenpidettä:

– terveyslain (155 § ja sitä seuraavat pykälät) mukainen toimenpide, jonka nojalla Rayonen sad Lom alun perin päätyi määräämään EP:n pakkohoitoon psykiatriseen laitokseen;

– toimenpide, joka määrättiin syyttäjäviranomaisen vireille panemassa rikosoikeudellisessa menettelyssä, jonka päättämisen jälkeen ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen (Rayonen sad Lukovit) on tehtävä lopullinen päätös pysyvästä pakkohoitoon määräämisestä rikosprosessilain nojalla. Edellä mainittuja kolmea direktiiviä sovelletaan vain tähän jälkimmäiseen menettelyyn.

51. Näin ollen unionin tuomioistuimen antamasta vastauksesta on suljettava pois kysymykset, jotka koskevat direktiivien soveltamista terveyslain mukaiseen menettelyyn. Terveyslain mukaan psykiatrisista häiriöistä kärsivät henkilöt määrätään pakkohoitoon, jos he niiden vuoksi *saattavat* tehdä rikoksen tai jos he ovat vaaraksi läheisilleen, ympäristölleen tai yleiselle turvallisuudelle tai jos he vaarantavat vakavasti terveytensä.

52. Kyse on menettelystä, jossa toimivaltainen oikeusviranomainen voi, jos se pitää sitä aiheellisena, ennen todistelumenettelyä määrätä henkilön suljettavaksi psykiatriseen laitokseen tietyksi määräajaksi, jota voidaan jatkaa. Se ei siten ole luonteeltaan rikosoikeudellinen menettely, ja sen vuoksi yksikään edellä mainituista direktiiveistä ei koske sitä (mainittujen direktiivien 1 artiklassa, joissa määritellään niiden kohde, rajataan ne rikosoikeudellisiin menettelyihin).

53. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin selittää, että kansallisen käytännön mukaan henkilö, joka on tehnyt rikoksen psyykkisessä häiriötilassa, voidaan määrätä pakkohoitoon psykiatriseen sairaalaan terveyslain nojalla ilman rikosoikeudellisiin menettelyihin kuuluvia tavanomaisia käsittelyjä.[11] Vaikka näin ei olisikaan, merkityksellistä asian kannalta on se, että terveyslain mukainen menettely ei ole luonteeltaan rikosoikeudellinen. Jos sitä jossakin tapauksessa käytetään väärään tarkoitukseen, keinot tämän virheen korjaamiseksi on tosiasiallisesti löydettävä itse kansallisesta oikeudesta.[12]

11 Kansallisen oikeuden tulkitseminen on kansallisen tuomioistuimen tehtävä, mutta terveyslaki näyttäisi tarjoavan tässä riittävät takeet, kun otetaan huomioon kontradiktorinen menettely ja se, että lopullisen päätöksen tekee ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen kaltainen lainkäyttöelin.

12 Ennakkoratkaisupyynnöstä ilmenee, että rikosprosessilaissa säädetään psyykkisessä häiriötilassa olevien henkilöiden ennalta ehkäisevästä vapaudenmenetyksestä ja turvaamistoimesta (70 §), joten terveyslain mukaiseen menettelyyn turvautuminen saattaa merkitä tuomiovallan ylittämistä tuomioistuimessa, jolla ei ole toimivaltaa rikosasioissa. Korostan kuitenkin, että tähän mahdolliseen tuomiovallan ylittämiseen on löydettävä ratkaisu kansallisesta oikeusjärjestyksestä niin, että mahdollinen tuomioistuinten välinen toimivaltaristiriita voidaan poistaa.

54. En noudata tarkastelussani nyt käsiteltävien yhdeksän ennakkoratkaisukysymyksen muotoilua; niiden sisällöt ovat sitä paitsi osittain päällekkäiset. Tutkin mieluummin kunkin direktiivin erikseen voidakseni johtaa niiden tulkinnasta arviointiperusteita, joista voi olla apua ennakkoratkaisua pyytäneelle tuomioistuimelle.

## *B Direktiivin 2012/13 vaikutus*

### *1. Oikeudet, joita on kunnioitettava*

55. Direktiiviin 2012/13 sisältyy oikeussääntöjä, joiden tarkoituksena on turvata tietyt epäiltyjen tai syytettyjen oikeudet rikosoikeudellisissa menettelyissä. Tarkemmin sanottuna siinä tunnustetaan heidän oikeutensa saada viipymättä tietoja tietyistä prosessuaalisista oikeuksista ja heidän oikeutensa saada syytettä koskevat tiedot.

56. *Epäillyllä* tarkoitetaan henkilöä, jolle toimivaltaiset viranomaiset ovat ilmoittaneet (”antaneet hänelle tiedon”), että on olemassa epäilyjä hänen osallisuudestaan rikokseen (direktiivin 2012/13 2 artiklan 1 kohta).

57. Epäillyn asema on sama kuin *pidätetyn tai vapautensa menettäneen* asema. Direktiivin 2012/13 4 artiklassa ja 6 artiklan 2 kohdassa viitataan nimenomaisesti tähän tilanteeseen, kun niissä velvoitetaan jäsenvaltiot varmistamaan, että henkilö, joka on pidätetty tai menettänyt vapautensa, ”saa viipymättä kirjallisena oikeuksia koskevan ilmoituksen” (4 artikla) ja että hänelle ilmoitetaan pidätyksen tai vapaudenmenetyksen syyt (6 artikla).

58. *Syytetyn* käsite on edellä mainittuja käsitteitä astetta painavampi, sillä se tarkoittaa, että toimivaltainen viranomainen (tavallisesti syyttäjä) on jo muodostanut nimenomaisen arvion, jossa kyseisen henkilön katsotaan olevan vastuussa rikoksesta.

59. Epäillyn ja syytetyn oikeuksien valvonta kuuluu tietenkin sille viranomaiselle, jolla on vastuu kussakin menettelyvaiheessa. Näin on oltava erityisesti silloin, kun poliisi tekee pidätyksen [13] rikosoikeudellisen menettelyn yhteydessä [14] tai kun syyttäjä harkitsee syytettä.

60. Direktiiviä 2012/13 sovelletaan sen 2 artiklan 1 kohdan mukaan siihen saakka, kun menettely on saatettu päätöksen. Päätökseen saattamisella tarkoitetaan ”sen kysymyksen lopullista ratkaisemista, onko epäilty tai syytetty syyllistynyt rikokseen, tarvittaessa tuomitseminen ja mahdollisen muutoksenhaun ratkaiseminen mukaan lukien”.

61. Tämä sanamuoto voi viitata myös tilanteeseen, jossa rikosoikeudellinen menettely ei pääty varsinaiseen tuomioon vaan turvaamistoimenpiteeseen eli mielenterveyden häiriön vuoksi syyntakeettomaksi todetun henkilön määräämiseen pakkohoitoon psykiatriseen tai vastaavaan laitokseen.

13 Direktiivin 2012/13 johdanto-osan 19 ja 20 perustelukappaleen mukaan tiedot on annettava ”viimeistään, ennen kuin *poliisi* tai muu toimivaltainen viranomainen ensimmäistä kertaa virallisesti kuulee epäiltyä tai syytettyä”. Johdanto-osan 22 perustelukappaleessa viitataan nimenomaisesti tietojen antamiseen henkilölle, jonka ”vapaus on riistetty *lainvalvontaviranomaisten* toimesta rikosoikeudellisen menettelyn yhteydessä”. Kursivointi tässä.

14 Huomattakoon, että poliisilla on myös valtuudet aloittaa ja käydä tutkintamenettelyjä, jotka koskevat esimerkiksi kansalaisten turvallisuuteen tai yleiseen järjestykseen kohdistuvia hallinnollisia rikkomuksia. Nämä menettelyt eivät välttämättä ole luonteeltaan rikosoikeudellisia.

62. Tähän oikeudenalaan läheisesti liittyvällä alalla tehdyn puitepäätöksen 2008/909/YOS [15] 1 artiklan b alakohdan mukaan ”rangaistuksella” tarkoitetaan ”rikosoikeudenkäynnissä rikoksen johdosta määrätyksi tai määräämättömäksi ajaksi määrättyä vapausrangaistusta tai muuta toimenpidettä, joka käsittää vapauden menetyksen”. Saman puitepäätöksen 9 artiklan 1 kohdan k alakohdassa viitataan tilanteeseen, jossa ”määrättyyn rangaistukseen sisältyy psykiatrian tai terveydenhuollon alan toimenpide”.

63. Ennakkoratkaisua pyytäneelle tuomioistuimelle voidaan vastata tarkastelemalla kansallisen prosessioikeuden sääntöjä suhteessa direktiiviin 2012/13 näistä lähtökohdista käsin.

64. Rikosprosessilain mukaan rikosoikeudellinen menettely voi päättyä joko syytteistä vapauttamiseen tai rangaistuksen (tavanomaisessa menettelyssä) tai lääketieteellisen pakkotoimenpiteen määräämiseen (427 §:ssä ja sitä seuraavissa pykälissä tarkoitetun erityisen menettelyn mukaisesti). Tällöin rikoksen seuraamus eli rangaistus muunnetaan toimenpiteeksi, jolla tekijä määrätään psykiatriseen pakkohoitoon, jos hän on tehnyt rikoksensa syyntakeettomassa tilassa.

65. Sekä rangaistuksen että lääketieteellisen pakkotoimenpiteen määrääminen [16] rikoksen tekemisen seurauksena edellyttää kansallisen lain mukaan sitä, että järjestetään aito rikosoikeudellinen menettely, mikä tarkoittaa, että menettelyn aikana on kunnioitettava direktiivillä 2012/13 suojattuja oikeuksia. Tällä direktiivillä annettuja takeita ei nähdäkseni voida sulkea pois kummassakaan tapauksessa.

66. Kokonaan toinen kysymys on se, voidaanko oikeuksista ilmoittamista koskevaa velvollisuutta mukauttaa nimenomaan epäillyn tai syytetyn psyykkisestä tilasta johtuvista syistä. Tiettyjen mielenterveyden häiriötilojen tapauksessa asianomaiselle henkilölle on aivan turha antaa esitettä, jossa ilmoitetaan hänen oikeutensa, koska hän ei kykene niitä ymmärtämään, joten sekä nämä tiedot että tiedot syytteistä voidaan antaa hänen asiamiehelleen, koska – kuten jäljempänä selitän – tämän osallistuminen menettelyyn on täysin välttämätöntä.

67. Direktiivin 2012/13 3 artiklan 2 kohdassa nimittäin säädetään, että oikeuksia koskevia tietoja annettaessa on otettava huomioon epäillyn tai syytetyn tilanne, jos kyseessä on ”haavoittuvassa asemassa” oleva henkilö. Tähän käsitteeseen sisältyvät psyykkisesti vakavasti sairaat henkilöt, jotka voivat olla lähes täysin kykenemättömiä ymmärtämään tietoja.

68. Tämän säännöksen tarkoituksena on varmistaa, että henkilö, jolle tiedot on tarkoitettu, kykenee ne vastaanottamaan ja sisäistämään. Tämä käy ilmi Etenemissuunnitelmasta epäiltyjen tai syytettyjen henkilöiden prosessuaalisten oikeuksien vahvistamiseksi rikosoikeudellisissa menettelyissä, [17] jonka toimenpiteessä E (Erityiset suojatoimet suojattomassa asemassa olevien epäiltyjen tai syytettyjen henkilöiden osalta) todetaan, että ”menettelyn oikeudenmukaisuuden turvaamiseksi on tärkeää, että epäilty tai syytetty henkilö saa erityishuomiota, jos hän ei esimerkiksi ikänsä tai psyykkisen tai fyysisen tilansa vuoksi kykene ymmärtämään tai seuraamaan menettelyn sisältöä tai merkitystä”. [18]

15 Vastavuoroisen tunnustamisen periaatteen soveltamisesta rikosasioissa annettuihin tuomioihin, joissa määrätään vapausrangaistus tai vapauden menetyksen käsittävä toimenpide, niiden täytäntöön panemiseksi Euroopan unionissa 27.11.2008 tehty neuvoston puitepäätös (EUVL 2008, L 327, s. 27).

16 Kuten jo edellä totesin, jätän tarkastelun ulkopuolelle terveyslaissa säädetyn menettelyn, joka ei ole luonteeltaan rikosoikeudellinen.

17 Neuvoston päätöslauselma 30.11.2009 (EUVL 2009, C 295, s. 1).

18 Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen 30.1.2001 antaman tuomion Vaudelle v. Ranska (CE:ECHR:2001:0130JUD003568397) 65 kohdassa todetaan, että jos asianosaisella on mielenterveyden häiriöitä, viranomaisten on toteutettava lisätoimenpiteitä varmistaakseen, että hän saa yksityiskohtaiset tiedot häntä koskevien syytteiden luonteesta ja syistä.

69. Jos kyse on psyykkisesti sairaasta henkilöstä, jolla on vakava psyykkisen toimintakyvyn vajavuus (kuten näyttää olevan käsiteltävässä asiassa), tietojen antamisessa voi olla suositeltavaa käyttää apuna kolmatta henkilöä, joka toimii hänen nimissään.[19] Kansallisessa oikeudessa on joka tapauksessa annettava ratkaisut niiden henkilöiden, jotka ovat kyvyttömiä hoitamaan asioitaan, toimintakyvyn turvaamiseksi.[20]

*2. Oikeussuojakeinot näiden oikeuksien turvaamiseksi*

70. Direktiivin 2012/13 8 artiklan 2 kohdassa velvoitetaan varmistamaan, että epäillyllä tai syytetyllä, jolle ei ole annettu (tämän direktiivin mukaisesti) vaadittavia tietoja, on oikeus riitauttaa tämä laiminlyönti ”kansallisen oikeuden mukaisia menettelyjä noudattaen”.

71. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin vahvistaa, että toisin kuin tavanomaisissa menettelyissä syyntakeettomien henkilöiden pakkohoitoon määräämistä koskevassa erityisessä menettelyssä (rikosprosessilain 427 § ja sitä seuraavat pykälät) ei ole mahdollista tarkistaa, onko syyttäjän toimittaman esitutkinnan aikana tapahtunut oikeudenloukkauksia.

72. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin toteaa, että jos syyttäjäviranomainen päätyy esitutkinnan perusteella päättämään menettelyn, koska syytetty on syyntakeeton, tuomioistuimelle avautuu mahdollisuus määrätä hänet lääketieteelliseen pakkohoitoon. Tässä vaiheessa voi tulla esiin mahdollisia esitutkinnan aikana tapahtuneita aiempia oikeudenloukkauksia ilman, että tuomioistuimella on mitään valtuuksia arvioida, onko todetut virheet aiheellista korjata (esimerkiksi määräämällä asian palauttamisesta esitutkintavaiheeseen). Ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen mukaan se voi vain joko antaa pakkohoitomääräyksen tai jättää sen antamatta.

73. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin on epävarma siitä, noudatetaanko tässä tilanteessa oikeutta vedota direktiivin 2012/13 8 artiklan 2 kohdassa tarkoitettuihin tehokkaisiin oikeussuojakeinoihin siltä varalta, että toimivaltainen viranomainen ei ole antanut epäillylle tai syytetylle vaadittavia tietoja tai on evännyt ne häneltä.

74. Vaikka on toki ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen asia tulkita omaa lainsäädäntöään, mielestäni ei vaikuta siltä, että tässä voitaisiin pitää poissuljettuna mahdollisuutta (rikosprosessilain 243 §:n 3 momenttiin perustuvaan) syyttäjäviranomaisen päätöstä menettelyn päättämisestä koskevaan riitautukseen, jos sen jälkeen aloitetaan kyseisen lain 427 §:ssä ja sitä seuraavissa pykälissä tarkoitettu (erityinen) menettely. Tällainen riitautus voisi perustua sen tuomioistuimen, jonka ratkaistavaksi syyttäjäviranomainen on saattanut kysymyksen epäillyn tai syytetyn pakkohoitoon määräämisestä, ratkaisua edeltäneessä vaiheessa tapahtuneeseen epäillyn tai syytetyn oikeuksien loukkaamiseen. Mahdollisuus direktiivin 2012/13 8 artiklassa tarkoitettuun riitauttamiseen jää siten avoimeksi.

75. Kansallinen tuomioistuin näyttää hyväksyvän tämän ratkaisun, kun se ennakkoratkaisupyyntönsä 62 kohdassa toteaa, että jos rikosprosessilain 427 §:ssä ja sitä seuraavissa pykälissä ei taata tehokkaita oikeussuojakeinoja, ”tavanomaisessa menettelyssä tutkittavia asioita koskevia menettelyllisiä takeita voitaisiin soveltaa analogisesti”.[21]

19 Ks. haavoittuvassa asemassa olevia rikoksesta epäiltyjä ja syytettyjä koskevista menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä 27.11.2013 annettu komission suositus (EUVL 2013, C 378, s. 8), 9 ja 10 kohta, joissa käytetään käsitettä ”sopiva aikuinen”.

20 Rikosprosessilaissa noudatetaan samaa logiikkaa: jos toimintakyvyn vajavuus on niin vakava, että se hämärtää ymmärryksen, asianomaiselle henkilölle on välittömästi nimettävä asianajaja, jotta tämä voi puolustusta valmistellessaan valvoa, että asianomaisen henkilön muita oikeuksia noudatetaan asianmukaisesti. Rikosprosessilain 94 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan asiamiehen osallistuminen rikosoikeudelliseen menettelyyn on pakollista, jos syytetyllä on fyysisen tai psyykkisen toimintakyvyn vajavuus, jonka vuoksi hän ei kykene puolustamaan itseään. Saman pykälän 3 momentissa säädetään, että tällaisessa tapauksessa asianomainen elin nimeää asianajajan avustamaan häntä.

21 Tämä tulkinta ei ole kovinkaan vieras Bulgarian oikeusjärjestyksessä: itse asiassa terveyslaissa, jossa lähtökohtaisesti poiketaan enemmän yleisistä menettelysäännöistä kuin itse pakkohoitoon määräämistä koskevassa erityisessä menettelyssä, säädetään rikosprosessilain 165 §:n 1 momentin täydentävästä soveltamisesta.

76. Jos tämä tulkinta ei ole mahdollinen, Bulgarian menettelysäännöissä, sellaisina kuin ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin ne kuvailee,[22] ei välttämättä taata direktiivin 2012/13 8 artiklaan sisältyvää oikeutta tehokkaisiin oikeussuojakeinoihin, koska millään tuomioistuimella ei ole toimivaltaa arvioida, onko rikosprosessilain 427 §:ssä ja sitä seuraavissa pykälissä tarkoitettua vaihetta edeltäneessä vaiheessa noudatettu tällä direktiivillä suojattuja oikeuksia. Siinä tapauksessa on tehtävä kansallisen oikeusjärjestyksen mukaisesti päätelmät kyseisistä menettelyvirheistä (tarvittaessa määräämällä asian palauttamisesta esitutkintavaiheeseen tehtyjen virheiden korjaamiseksi), jos ne vaikuttavat vakavasti asianomaisen henkilön menettelyllisiin takeisiin.

77. Ei myöskään pidä unohtaa, että rikosprosessilain 427 §:ssä ja sitä seuraavissa pykälissä säädetyssä menettelyssä asianomaisen henkilön asiamiehen on ehdottomasti osallistuttava käsittelyyn, joka järjestetään siinä tuomioistuimessa, joka tekee päätöksen hänen määräämisestään pakkohoitoon.[23] Tässä käsittelyssä asiamies voi ymmärrettävästi vedota asiakkaansa puolustukseksi kaikkiin mahdollisiin perusteisiin vastustaakseen pakkohoitoon määräämistä, myös niihin, jotka perustuvat toimivaltaisten viranomaisten rikosoikeudellisen menettelyn esitutkintavaiheessa mahdollisesti tekemiin menettelyvirheisiin.

## *C Direktiivin 2013/48 vaikutus*

### *1. Oikeudet, joita on kunnioitettava*

78. Tällä direktiivillä taataan se, että epäillyillä tai syytetyillä on rikosoikeudellisissa menettelyissä oikeus käyttää avustajaa, oikeus saada tieto vapaudenmenetyksestä ilmoitetuksi kolmannelle osapuolelle ja oikeus pitää yhteyttä tähän kolmanteen osapuoleen.

79. Siltä osin kuin on kyse direktiivissä 2013/48 tarkoitetuista epäillyn ja syytetyn käsitteistä ja toimivaltaisten viranomaisten käsitteestä, viittaan edellä direktiivistä 2012/13 esiin tuomiini näkökohtiin. Tarkemmin sanottuna direktiivissä 2013/48 viitataan nimenomaisesti ”poliisiin tai muuhun lainvalvontaviranomaiseen” siinä yhteydessä, kun sen 2 artiklan 3 kohdassa säädetään oikeusavun edellytykset koskemaan sellaisia muita henkilöitä kuin epäiltyjä tai syytettyjä, joista ensiksi mainittujen suorittamien ”kuulustelujen aikana tulee epäiltyjä tai syytettyjä”.[24]

80. Koska – kuten jo edellä totesin – rikosprosessilaissa viitataan varsinaiseen rikosoikeudelliseen menettelyyn, joka voi päättyä lääketieteellisen pakkotoimenpiteen määräämiseen (427 §:ssä ja sitä seuraavissa pykälissä tarkoitetun erityisen menettelyn mukaisesti), tähän menettelyyn asetetulle henkilölle on taattava oikeus käyttää avustajaa sekä muut direktiivissä 2013/48 taatut oikeudet.

81. Toisin kuin direktiivissä 2012/13 direktiivissä 2013/48 epäillyn tai syytetyn mielentila ei oikeuta mukauttamaan hänen oikeuttaan käyttää avustajaa, kun kyse on vakavasta rikoksesta.[25] Pikemminkin se lujittaa tätä oikeutta, sillä tällainen henkilö ei esimerkiksi voi pätevästi luopua oikeudestaan avustajan läsnäoloon (direktiivin 2013/48 9 artikla).

82. Jos – kuten edellä jo totesin – psyykkisesti häiriintyneiden henkilöiden voidaan katsoa olevan direktiivin 2013/48 13 artiklassa tarkoitetulla tavalla *haavoittuvassa asemassa*, jäsenvaltioiden on siinä yhteydessä, kun ne ottavat huomioon heidän erityistarpeensa, edistettävä tätä avustajan käyttöä.

22 Bulgarian hallitus ja syyttäjäviranomainen eivät osallistuneet ennakkoratkaisumenettelyyn, mistä syystä kansallisesta oikeudesta ja sen tulkinnasta on saatavilla ainoastaan ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen kuvaus.

23 Rikosprosessilain 430 §:n 2 ja 3 momentti. Myös henkilö, jonka pakkohoitoon määräämistä haetaan, voi osallistua tähän käsittelyyn, jollei hänen terveydentilansa sitä estä.

24 Näin myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuin 10.11.2016 antamassaan tuomiossa Kuripka v. Ukraina, CE:ECHR:2016:1110JUD000791807.

25 Kun kyse on vähäisistä rikoksista, direktiivin 2013/48 2 artiklan 4 kohdassa asetetaan tiettyjä rajoituksia säätämällä, että siinä mainittuja takeita sovelletaan ainoastaan menettelyihin tuomioistuimessa, jolla on toimivalta rikosasioissa.

83. Ennakkoratkaisupyyntöön sisältyvien tietojen mukaan rikosprosessilaissa on huomioitu tämä tavoite, sillä jos asianomaisen henkilön sairaus on niin vakava, että se hämärtää hänen ymmärryksensä, hänelle on välittömästi nimettävä asiamies, jotta tämä voi puolustusta valmistellessaan valvoa, että asianomaisen henkilön muita oikeuksia kunnioitetaan asianmukaisesti. Rikosprosessilain 94 §:n 1 momentin 2 kohdassa säädetään, että asiamiehen osallistuminen rikosoikeudelliseen menettelyyn on pakollista, jos syytetyllä on fyysisen tai psyykkisen toimintakyvyn vajavuus, jonka vuoksi hän ei kykene puolustamaan itseään. Saman pykälän 3 momentissa säädetään, että tässä tapauksessa kyseinen elin nimeää asianajajan avustamaan häntä.

84. Näin ollen ei vaikuta siltä, että Bulgarian lainsäädäntö, jota ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin epäilee yhteensoveltumattomaksi direktiivin 2013/48 kanssa, olisi viimeksi mainitun vastainen siltä osin kuin on kyse niiden oikeuksien turvaamisesta, jotka kyseisessä direktiivissä vaaditaan suojaamaan. Eri asia on, jos jossakin yksittäistapauksessa ei ole noudatettu lakisääteisiä vaatimuksia.

*2. Oikeussuojakeinot*

85. Jos näitä oikeuksia kaikesta huolimatta on loukattu, näkemykset, jotka esitin direktiivin 2012/13 rikkomisen riitauttamiseen sovellettavista oikeussuojakeinoista, pätevät soveltuvin osin myös direktiiviin 2013/48.

## *D Direktiivin 2016/343 vaikutus*

86. Tällä direktiivillä vahvistetaan eräitä syyttömyysolettamaan liittyviä näkökohtia rikosoikeudellisissa menettelyissä ja lujitetaan näissä menettelyissä epäiltyinä tai syytettyinä olevien luonnollisten henkilöiden oikeutta olla läsnä oikeudenkäynnissä.

87. Jäsenvaltioilla oli velvollisuus panna direktiivi 2016/343 täytäntöön vasta 1.4.2018.[26] Tähän direktiiviin ei siten voida vedota unionin oikeussääntönä, jota on sovellettava ennen kyseistä päivämäärää päättyneisiin rikosoikeudellisiin menettelyihin.

88. Käsiteltävässä asiassa esitetyn ennakkoratkaisupyynnön ja kansallisen tuomioistuimen myöhemmin toimittamien selvennysten mukaan rikosoikeudellinen menettely oli lopullisesti päätetty 1.3.2018 ennen kuin pakkohoitoon määräämisestä tehtiin päätös syyttäjäviranomaisen vaatimuksesta. Kyseisessä päätöksessä oli määritettävä todetut tosiseikat, syytetyn osallisuus tekoon ja hänen syyntakeeton tilansa.

89. Tällaisessa menettelyssä tapahtuneita virheitä ei siten voida arvioida ajallisesti direktiivin 2016/343 kannalta. Samoista syistä ei myöskään voida vedota Euroopan unionin perusoikeuskirjan (jäljempänä perusoikeuskirja) 48 artiklaan, koska ei ole ilmennyt, että ennen 1.4.2018 olisi ollut mitään syytä soveltaa unionin oikeutta perusoikeuskirjan 51 artiklan 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla.

90. Pitää paikkansa, että koska ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin ei ole vielä tehnyt päätöstä siinä erityisessä menettelyssä, joka koskee EP:n määräämistä pakkohoitoon, direktiiviä 2016/343 sovelletaan tähän menettelyyn 1.4.2018 lähtien. Tosiasiallisesti kyseisen tuomioistuimen esittämät ennakkoratkaisukysymykset eivät kuitenkaan koske sen itsensä kyseisessä menettelyssä toteuttamia toimia vaan toimivaltaisten viranomaisten (erityisesti syyttäjäviranomaisen) toimia 1.3.2018 päättyneen rikosoikeudellisen menettelyn aikana.

26 Direktiivin 2016/343 14 artiklan 1 kohta.

91. Näin ollen katson, että ennakkoratkaisupyynnön tähän osaan on vastattava ainoastaan vahvistamalla, että direktiiviä 2016/343 ei sovelleta ennen 1.4.2018 päättyneisiin rikosoikeudellisiin menettelyihin. Siltä varalta, että unionin tuomioistuin tulkitsee asian toisin, esitän seuraavaksi oman näkemykseni tästä kysymyksestä.

92. Direktiivillä 2016/343 suojattua syyttömyysolettamaa sovelletaan sen 2 artiklan mukaan ”rikosoikeudellisen menettelyn kaikissa vaiheissa – – kunnes on lopullisesti ratkaistu kysymys siitä, onko epäilty tai syytetty tehnyt rikoksen, ja tästä päätöksestä on tullut lopullinen”.

93. Minulla ei ole epäilystäkään siitä, että jos direktiiviä 2016/343 sovellettaisiin ajallisesti, sen vaatimuksia olisi kuulunut noudattaa kaikenlaisia epäiltyjä tai syytettyjä koskevissa rikosoikeudellisissa menettelyissä silloinkin, kun näillä on mielenterveyden häiriön oireita. Se, että rikosoikeudellisen menettelyn esitutkintaa johtaa syyttäjäviranomainen, ei mitenkään estä edellyttämästä sitä, että tässä oikeudenkäyntiä edeltävässä rikosoikeudellisen menettelyn vaiheessa on noudatettava direktiiviä 2016/343.

94. Korostan, että direktiivillä 2016/343 suojattua syyttömyysolettamaa sovelletaan kaikkien vakavia rikoksia koskevien rikosoikeudellisten menettelyjen kaikissa vaiheissa.[27] Tältä osin ei ole merkitystä sillä, että henkilöllä, jonka syyllistymistä rikokseen kyseinen menettely koskee, on psyykkinen sairaus, jonka perusteella hänet todetaan menettelyn päätteeksi syyntakeettomaksi.

95. Joka tapauksessa on huomautettava, että syyttömyysolettama ei estä määräämästä psykiatriseen hoitolaitokseen henkilöä, jonka epäillään syyllistyneen rikokseen psyykkisesti häiriintyneessä tilassa, samoin kuin se ei välttämättä ole esteenä tutkintavankeudelle. Se ei myöskään estä, kuten direktiivin 2016/343 4 artiklassa säädetään, tekemästä ”menettelyyn liittyviä ennakollisia päätöksiä, joita oikeusviranomaiset tai muut toimivaltaiset viranomaiset tekevät ja jotka perustuvat epäilyihin tai syyllisyyttä tukevaan näyttöön”.

## V Yhteenveto ennakkoratkaisukysymyksittäin eriteltynä

96. Nähdäkseni ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen esittämät kysymykset voidaan ratkaista soveltamalla edellä esittämiäni toteamuksia seuraavasti:

– Direktiivien 2012/13 ja 2013/48 osalta nämä toteamukset koskevat ensimmäisen, toisen, kolmannen ja neljännen kysymyksen ja seitsemännen kysymyksen (ensimmäinen osa) sisältöä.

– Direktiivin 2016/343 osalta ne koskevat viidennen ja kuudennen ennakkoratkaisukysymyksen sisältöä.

97. Seitsemänteen ennakkoratkaisukysymykseen liittyy alakysymys, jossa ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin viittaa perusoikeuskirjan 21 artiklaan ja tiedustelee, onko syrjintäkiellon periaate esteenä sille, että tuomioistuimen toimivalta määräytyy sen perusteella, onko menettelyn kohteena oleva henkilö psyykkisesti terve vai ei. Koska psyykkisesti häiriintyneiden henkilöiden tilanne ei mielestäni ole rinnastettavissa täydessä ymmärryksessä olevien henkilöiden tilanteeseen, se, että ensiksi mainituille vahvistetaan erityiset menettelysäännöt, ei voi olla syrjintää. Tämä ei estä edellyttämästä sitä, että molempiin henkilöihin sovelletaan niitä takeita, joita edellä mainittujen direktiivien mukaan on noudatettava, kuten edellä jo selitin.

27 Direktiivin 7 artiklan 6 kohdassa säädetään tietyistä järjestelyistä vähäisten rikkomusten osalta.

## VI Ratkaisuehdotus

98. Edellä esitetyn perusteella ehdotan, että unionin tuomioistuin vastaa Rayonen sad Lukovitin esittämiin ennakkoratkaisukysymyksiin seuraavasti:

1) Tiedonsaantioikeudesta rikosoikeudellisissa menettelyissä 22.5.2012 annettua Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviä 2012/13/EU on tulkittava siten, että sitä sovelletaan kaikkiin tällaisten menettelyjen vaiheisiin siitä lähtien, kun viranomaiset ovat antaneet henkilölle tiedon siitä, että häntä epäillään rikoksesta, ja silloinkin, kun mainitulla henkilöllä on mielenterveyden häiriö.

2) Oikeudesta käyttää avustajaa rikosoikeudellisissa menettelyissä ja eurooppalaista pidätysmääräystä koskevissa menettelyissä sekä oikeudesta saada tieto vapaudenmenetyksestä ilmoitetuksi kolmannelle osapuolelle ja pitää vapaudenmenetyksen aikana yhteyttä kolmansiin henkilöihin ja konsuliviranomaisiin 22.10.2013 annettua Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviä 2013/48/EU sovelletaan siitä ilmenevinä ajankohtina sellaisiin epäiltyihin tai syytettyihin, jotka ovat psyykkisessä häiriötilassa.

3) Direktiiveillä 2012/23 ja 2013/48 suojattuja oikeuksia on noudatettava, tapauksen mukaan siten kuin kyseisissä direktiiveissä säädetään, poliisiviranomaisten suorittamassa rikostutkinnassa, syyttäjäviranomaisen toimittamassa rikosoikeudelliseen menettelyyn sisältyvässä esitutkinnassa ja rikosprosessilain (Nakazatelno protsesualen kodeks) 427 §:ssä ja sitä seuraavissa pykälissä säädetyn kaltaisessa erityisessä menettelyssä, jossa määrätään lääketieteellisistä pakkotoimenpiteistä tilanteessa, jossa henkilö on tehnyt rikoksen syyntakeettomassa tilassa.

4) Eräiden syyttömyysolettamaan liittyvien näkökohtien ja läsnäoloa oikeudenkäynnissä koskevan oikeuden lujittamisesta rikosoikeudellisissa menettelyissä 9.3.2016 annettua Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviä (EU) 2016/343 ei sovelleta rikosoikeudellisiin menettelyihin, jotka on saatettu lopullisesti päätökseen ennen 1.4.2018.

5) Terveyslain (Zakon za zdraveto) 155 §:ssä ja sitä seuraavissa pykälissä tarkoitetun kaltainen menettely, jossa tehdään päätös psyykkisesti sairaiden henkilöiden määräämisestä lääketieteellisin syin pakkohoitoon psykiatriseen laitokseen, ei kuulu direktiivien 2012/13, 2013/48 ja 2016/343 soveltamisalaan.